

LIETUVA IR RUSIJA PIRMOJO ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKOS PADALIJIMO IŠVAKARĖSE IR JO METU

BORISAS V. NOSOVAS

Rusijos istoriografija, pradedant tyrimais, skirtais Petro I epochai, ir baigiant darbais, kuriuose aprašoma Abiejų Tautų Respublikos, Lenkijos ir Rusijos santykių istorija, „Abiejų Tautų“, lenkų ir lietuvių bajorų, respubliką vaizduoja kaip vientisą Lenkijos valstybę. Tyrinėjant vidinę socialinę-ekonominę istoriją ir santykių su Rytų kaimynų istoriją tyrimų objektas praktiškai nėra skaidomas. Žvelgiant iš didžiarusiškos pozicijos santykiai su Lietuva XVIII a. pasitraukė į antrąjį planą, juos užgožė stambūs strateginiai uždaviniai, tačiau kelis amžius vyravusi tendencija negalėjo visiškai išnykti.

Straipsnyje pagrindinis dėmesys skiriamas Rusijos ir Lietuvos santykiams, siekiant atsakyti į klausimą, ar pirmojo Lenkijos padalijimo laikotarpiu rusų politika Abiejų Tautų Respublikoje turėjo specifinį lietuvišką aspektą, o jeigu turėjo, tai kaip tai pasireiškė.

Tyrimai rodo, kad 1771 m. pabaigoje ir 1772 m. pradžioje Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, kurią užėmė rusų kariuomenė, buvo praktiškai atskirta nuo Lenkijos. Luominiai ir politiniai institutai, ją sieję su Lenkijos Karalyste, neveikė arba funkcionavo kontroliuojami rusų, nepriklausomai nuo bajorų respublikos. Tačiau Peterburgas neketino Lietuvos galutinai atskirti nuo Lenkijos ir panaikinti Abiejų Tautų valstybės.

Lietuvos atskyrimas būtų reiškęs Lenkijos valstybės suskaidymą ir visišką žlugimą, o tai sustiprintų Austrijos ir Prūsijos pozicijas Europos Rytuose. Todėl Peterburgo valdžia, nustatydama pirmojo Lenkijos padalijimo sąlygas ir teritorijos ribas, vadovavosi ne tik pusiausvyros principu, siekdama po lygiai pasidalyti užgrobtas teritorijas su kitomis valstybėmis, bet ir būtinybe išlaikyti Lenkijos Karalystės bei Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės uniją kaip ir pačią Abiejų Tautų Respubliką.

Pirmasis Lenkijos padalijimas reiškė sąlygiškai atskiros Rusijos imperijos valdžios politikos Lietuvos atžvilgiu pabaigą. Nuo pirmojo padalijimo iki pat Targovicos konfederacijos susidarymo 1792 m. ir 1793 m. Gardino seimo Peterburgo politikos kryptis Abiejų Tautų Respublikos atžvilgiu buvo formuojama siekiant išlaikyti Lenkijos ir Lietuvos uniją bei Lenkijos ir Lietuvos valstybės politinį vientisumą. Tačiau tai nereiškė Lietuvos bajorų luominių teisių ir privilegijų, įskaitant Lietuvos bajorų korporacijos autonomiją, panaikinimo.

Apskritai Peterburgas palaikė Stanislovo Augusto politiką, nukreiptą į Abiejų Tautų Respublikos valstybinės santvarkos racionalią unifikaciją, kuri atsispindėjo Nuolatinės tarybos veikloje ir Abiejų Tautų Respublikos seimų praktikoje. Nepaisant tradicijos, beveik visi seimai rinkosi Varšuvoje, išskyrus 1784 m. Gardino seimą.

Nuo tada Lietuvos didikai ir jų šalininkai bajorai Lietuvoje, įsisavinę karčią pirmojo Lenkijos padalijimo pamoką, Rusiją vertino kaip pavojingą kaimynę, o ne tarpininkę ir arbitrą sprendžiant vidinius santykių su Didžiosios ir Mažosios Lenkijos didikų grupuotėmis prieštaravimus. Jie itin gerai suvokė, kad Lenkijai ir Lietuvai gyvybiškai svarbu išlaikyti Abiejų Tautų valstybę, bet kartu gynė luominės ir politinės „Lietuvos autonomijos“ principus.

Reikšminiai žodžiai: Abiejų Tautų Respublika, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Baro konfederacija, Mykolas Čartoriskis, Mykolas Oginskis.